

ÁCS GEDEON BUJDOSÓ ÉVEI.

(Feljegyzések a magyar emigrációból.)

JÚNIUS elején barátai, kik Freund műmárványgyárában dolgoztak, beszerzték maguk közé. A munka rendkívül piszkos és egészségrontó volt. «Idegenek közt — írja Ács, — talán nehezebben esett volna, de a legtöbb munkás a gyárban magyar volt s a két első legény, Mészáros Imre és Podhraczký, könnyebb s aránylag jól fizetett munkával barátságosan segítettek. Néha beszélgettek otthonukról, munkaközben Podhraczký énekelt: «Hej, keserű lapuba», «Azért, hogy én grófné vagyok», stb. kedvenc dalait, vagy hallgatva gondolkoztak, néha el-eltréfálgattak a gyár bohóbb legényeivel. A munka reggeli 7 órától este 6-ig tartott (néha még rendkívüli órát is dolgoztak) s oly piszkos volt, hogy félórai mosás után is kék, zöld, vagy rózsaszínű maradt a kezük. S a mérges festékek néha gyomorcsikarást okoztak; de «legiszonyúbb» augusztus közepe táján volt a munka, midőn a hőség néhány napig 90—101 fok (F) közt változott árnyékban s néhány nap alatt háromszáz ember halt meg napszúrásban.

Büszkén írja Kinizsynek: «... Jelentem, hogy már 5 hét elmult s még sem dőltem ki, nem is készülök. Egy hétig inaskodtam három dollár fizetéssel. Azóta darabszámra dolgozom s az első pár hétért kaptam tizenégy, a másik kettőért tizenöt és fél dollárt. Hívtak, öltsek megint reverendát, tanítóságot is ígértek s hogy fizetésem biztosítják, de jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzök...»

Karácsonykor utoljára kapta fizetését a gyárban, mely megszűnt élni s ismét kereset nélkül maradt (1853). Egész tele azzal telt el, hogy eredménytelenül foglalkozás után szaladgált. De még csak gyári munkát sem kapott. Ekkor alakult tudniillik a *Know-nothing* politikai párt, mely rajta volt, hogy idegen ne jusson kenyérkeresethez.

Végre február 28-án, László barátja hívására, *Syracusebe* utazott s itt is töltötte a tél végét; a tavaszt s nyarat Ithakában, az ősz elejét ismét *Syracuseben*; aztán *Bostonba* tért.

Az 1854-iki évet különben így foglalja össze: «A gyári mérges munka testi egészségemet rontotta meg, az ithakai rideg élet jókedvemet s egészségemet ölte meg s midőn *Bostonba* kerültem, október 21-én már csak romja voltam önmagamnak!»

* * *

Ezt az időszakot úgyszólván csak a Kinizsyhez írt levelekből ismerjük, melyeket később belemásolt naplójába. Kinizsy előbb *Londonban* időzött s «kigyót-békát kiáltott» leveleiben Pulszkyra, «mint a többi itt élő magyar, kiről Pulszky elhagyatottságában gondoskodott». Mert «a pénzcsecke kártyára, borra s kárpitos ágyra ment s ha elfogyott a 14 font s újabb 14 fontja nem ugrott helyére, ki lett volna oka egyéb, mint a nagyorrú Pulszky!»

Kinizsyt 1854 elején dr. Kelemennél találjuk. «Rémitő búskomorságban»

«halálról beszélt s ami még gonoszabb, mindenkire zúgolódott, méltatlanul sértve azokat is, kik azt nem érdemelik». «Nincs ember a milliók közt, — panasolja, — ki a száműzött fájdmát értse s útjából csak egy göröngyöcskét is elgördítsen, hacsak önhaszna nem készíti». Ács pedig komoly, gyöngéd szavakkal dorgálja a «gyermekhuszárt». «Meg kell ismernünk, hogy ők (az amerikaiak) iránynkban mégis több részvétet mutatnak, mint a többi hatalmasb keresztény nemzetek. Ime, ezt olasz, lengyel, német ügyesen tudná használni anyagi jobbléte eszközlésére s ha mi nem használjuk, ennek sem a yankee az oka. Aztán ők megszokták a hontalan látását s a legtöbbnek hitványsága eléggé bosszantja őket; így ha hidegebbek is hozzánk, mint mi voltunk a lengyelekhez, — az egyetlen hozzánk vándorolt politikai emigrációhoz, — ezt nem lehet csodálni . . . Számtalan kivándorlott száll partra évenként, a legtöbb hirdetve, mikép őt patriotizmusáért üldözték ki honából s elnyomatás elől menekült ide a szabadság honába, dominiumokat áldozván elveiért stb. Ilyest az amerikai mindennap hall s mindennap lát zsarnokság elől futó Pythagorasokat, Alcaeusokat, Cosciuscókat s mindennap lát hitvány fickókat, kik magukat martyroknak adván ki s álérdemeikért örökös nyugdíjat követelnek az itteni philanthropoktól és a kapott pénzen dözölnek a Shakspere-hotelben».

Június 16-án már megint a magyarokat kell Ácsnak megvédenie. «Gondolja meg, mennyit lenne képes tenni *magá*, szükségben levő barátaiért? A legtöbb magyar itt olyan állapotban van, hogy «Bajtárs, sajnállak!» mindaz, amit társainak adhat. De embereink között sok van, ki nemesszívú s tenni kész, amennyit tehet, azt jól tudom. Csak a maga ismerősei közt nem ilyen-e László? Michaelovich? Bujdosó társai közt elég becsületest találhat, csak akarja!»

Syracusében töltött idejéről nem sokat tudunk. Állást keresett s aligha kapott. 1854 április 4-én búcsút vett Lászlótól s *Ithakába* ment mérnöknek. Azaz még amerikai társai, kik «köztársasági címkorságból civil-engineer»-nek neveztek magukat, sem voltak mérnökök. Ő pedig egyszerűen «axman», azaz karófaragó.

A Cayuga-tó partjára vasúton ment, de a jég miatt Springportban kellett egy napot töltenie. Kinézett az ablakon s a szép tóra bámult. A tó közepén egy kicsi zöld sziget állt s annak a közepén néhány szép fa, mely Byron *Chilloni fogolyának* sorait juttatta eszébe, annak zöld kis szigetét s három árnyas fáját a közepén. A *springporti* vendéglős és vendégei, miután megtudták, hogy magyar, mindenképen kedveztek neki. Az öreg fogadós maga szolgálta ki ebédnél, néha vállát simogatta s még a csinos szobalány is kezdte kényeztetni. Városokban — egy-két jobblelkűt kivéve — a nép már régen feledte őket; «falun a rokonszenv tovább tart».

Másnap megérkezett Ithakába, mint Odysseus régen, tízevi bujdosás után. De ime, óréa kutya nem ismert reá és senkisémondta: Isten hozott! A vidéket úgy írja le, mint vadregényes tájat, «yankee-Balatont», hegyi patakok, zuhatagok seregével (!) és csinos mezei lakokkal. «Holdvilág s minden van itt, ami egy Kinizsy-féle költőfiút boldoggá tehetne. De nekem e költői szépségű helyen A+B-t kell tanulmányoznom, a zuhatagok szélén cölöpöket vernem, a patakokban térdig gázolnom s mi több, lelki szemeim más, — magyar Ithakára függesztvék».

Egy csinos és igen csöndes fogadóban lakott, a Clinton-houseban. De egyetlen magyar nem volt a városban, kivel anyanyelvén beszélhetett volna s ez az — írja pár héttel később syracusei pihenéséből —, ami őt annyira megértte Ithakában.

De — úgy látszik — nemcsak a magyar beszédet nélkülözte, hanem általában oly műveltebb egyént, akivel némi közösséget érezhetett volna. A mérnökök, kikkel együtt dolgozott, durvák és faragatlanok voltak, akiknek körében — úgy találta — csak «elbarbárosodik» s akiknek tréfáit, szórakozásait egyáltalán nem tudta élvezni. «Nekem nincs nagyobb kín, mintha nincs körülöm senki, kiről mondhatnám : «Ime, ez embert szeretem !»

«S maga is mérnökké lenni vágyna?» — kérdi Kinizsyt (április 13). Erre hamar leír egyetmást egyheti tapasztalataiból. «Tegnap reggel a nehéz tranzitót, egyéb mérnöki szerrel együtt cipelve, reggel nyolckor megindultunk iszonyú sárban s a szó teljes értelmében hegyen-völgyön, tuskén-bokron keresztül, minden negyven-ötven lépésnyire kerítésen, új töltésen, mocsáron, patakon keresztülágazolva, folyvást mentünk tizenegy és fél-óráig. A tranzitót, öten lévén, váltva cipeltük egy-egy mértföldnyire s aztán helyette rudat, láncot, fejszét stb-t. Egyik kabátzsebben szegetek viszek, mérnöki szalagot, krétát; másikban hírlapba takart kenyérszeletet vagy pár crackert ebédre. A mérnöki, azaz herkulési csizmákat még nem szoktam meg s nehéz bennük gyalogolnom, kivált mikor néhány fontnyi sár is ragad rájuk. E napon a segédmérnök reám s az egyik ujonctársamra azt bízta, hogy jókora karókat s egy rakás cölöpöt faragjunk . . . Mikor ez megtörtént, láncoltunk, vertük be, számoztuk a karókat s mindezt e gyönyörűsége sárban. Azután tovább mentünk s egy combig érő patakon átgázolva, fölmáztunk egy ötvenhatvan lábnyi magas új töltésre, stb. Nem rajzolom az egész napot, mely hasonló munkában telt. Nyolc óra után értünk haza; én sebesült lábakkal, mert a lóbőrcsizma még az első napon törésekkel ajándékozott meg. S ez így megy mindennap. Reggeli előtt már az irodába kell menni, azt valamelyikünk, legtöbbször én — mint alsórangú —, kiseperjük, tüzet rakunk, stb. Amint téged ismerlek, bizonytal mondhatom, a legelső napon kidölnél, ha egyebet nem tennél is a pusztá ki- és begyaloglásnál. E munkához épkezézláb, fiatal s *félparaszt* fiú való . . . Fizetésem a munkanapokon egy dollár, máskor = 0. Ez annyi, hogy miután a fogadóst és szép negrolány-mosónémat kifizettem, egy garasom sem marad s még e csekély fizetés is bizonytalan, stb.»

(Április 24.) «Azt jóslod, kidölnék?! Dehogyn dölök! Már kezdek neki-törödni s estvénként, mikor hazaballagunk, egyike vagyok a legkevésbé fáradtaknak, bár legtöbbször én szaladgálok». (Május 12.) «A mérnök egyenes úton megy, mint a Leining s ha boglya van előtte, átmássza vagy átfúrja, de meg nem kerüli. A fát kivágja, a vizet átgázolja vagy ússza». (Július 8.) Két hétig *Aubrun* körül jártak. Ugy éltek, mint a sátoros cigányok s ezeknél barnaságra sem voltak alábbvalók. (Július 27.) A mérnökségről utóbb lemondott, de míg fizetését meg nem kapta, még egy ideig tovább dolgozott, amit jobbik tenyere «mintegy öt első- és két-három másodrangú töréssel bizonyíthatott». Még az evéstől, alvástól, de főleg a nevetéstől is elszokott. Olvasni sem szeretett. Keze csupa hólyag volt a fejszenyéltől, — válla sebes a mérnöki szármok cipelésétől . . .

«Szívem hasonlít órához, mely négy hónapig állott s most megindult ugyan ismét, de alig hallhatólag kopog s meg-megáll, aszerént, amint kedve tartja». «A maga szíve pedig olyan bűbajos vasták-féle. Azt maga mosó-asszonyok, szobacicusok, ragyás, csempezájú, valódi s álmellű kisasszonyoknak ajándékoztatja, elveszti, kilyukasztja, elrepszti, lecsorbítja, megfelelő s mégis mindig megvan s pedig teljes sustakértékben . . . De csak tartsa forgasban. Majd eljő az idő, mikor a láda fenekére borítandja a rozsdá s penész.»

Ime: ebben az időben írja Kinizsynek legpajzánabb leveleit. (Ez akkor volt, midőn E. Mitchell földbirtokos (ír főurak ivadéka), a magyarok nagy pártfogó barátja, kinek házában Szerényi és Mészáros is nevelősködött, Kinizsyt néhány jóbarátjának s amerikai missnek lovaglási órákra ajánlotta s a szépbokájú «csafrinka» missek ugyancsak «blockírozták» Kinizsy szívét.)

De nem lett volna tökéletes e társaság Fráter Alajos nélkül, akit Ács különösen kedves humorral mutat be:

«Az öreg barna volt, mint egy cigány s bajuszát orra alatt kissé kiette a moly. Frakkot, köcsökalapot világért sem viselt volna. Többnyire atillában járt még New-Yorkban is, vagy piros bélésű pitykés ujjas *puruszliban*. Ehhez tollas magyar kalapot tett, ha utcára ment, vagy pedig piros fezenben járt, mely delejtüként inkább vagy kevésbbé deklinált a pólustól, aszerént, amint az öreg jókedve az északi jéghegyekhez vagy az aequatorhoz közeledett. Pirostarka zsebkendője, melyet mindig nadrága oldalzsebében hordott, szinte időmérő volt. Rossz időben csak egy arasznyira pirult ki a zsebből, derús napon térdét verte sarka, ha pedig sikerült csínyt követnie el... , olyankor a piros-tarka kendő bokáját verte... Vagy félrevágta sipkáját, hátraszegte nyakát, csipejére tette kezét, s kivágva jobbik lábát, rikkantgatott: «S hej! körülnézem magamat. S hej! nem találok páromat!» — Jó fiú volt az öreg s olykori affektált gravitása dacára vidám természetű és — mikor nem iparkodott mélységesen bölcsekedni, — elég tiszta, józan esze volt. Körmondatok bőségén magával a derék Sancho Pansával mérközött s stílje oly népies magyaros volt, hogy költőink újabb iskolája kincseket szedhetett volna ajkairól. Ezenfelül kimeríthetlen sokaságát tudta a népdaloknak, melyeket cigányos kun-korral és kacskaringgal szokott dalolgatni. Ilyenkor megállt hetykén, bal-lábra súlyozva magát s a jobbat löcsként meggömbítve; csibukjából hegedűvonót rögtönzött és balkarjából hegedűt s ráhúzta amúgy bunkósan...»

Gyakran tréfáltak vele. Ács megénekelte «látatlan és átkozott rimű versekben számos furcsa, valóságos vagy ráfogott kalandjait» s ezeken nagyokat kacagtak kóbortársaival a *Három magyarhoz* címzett csapszékben, mely egyszerűs mind osztrigaszalón is volt.

De míg így tréfáldoztak, pénzük mindinkább fogyott. «Sokszor olvastam cifra verset — mondja Ács —, bölcse értekezést, szent prédikációt, mely a szegénység magasztalására volt írva. Nem tudom, nem szónokoltam-e magam is valaha e versről: «Boldogok a szegények, mert övék...» stb. Ha ezt tettem, világos, hogy akkor jobb kabátom volt, mint jelenleg s nem kellett szemlét tartanom nadrágaim fölött, hogy a legkevesebbé rosszat ünnepinek nevezzem ki... Most a szegénység nem látszik oly költői tárgynak... S nemsokára odajutok, hogy mikor Mr. Walter a szegénység boldogságáról beszél, szónoklatát ekként végezhetendi: Egyszóval, keresztyén Atyámfiain, a szegény Orly boldog, mint Mr. Ács, ott a karzaton, ki leginkább hasonlít Krisztus Urunkhoz, ki ekkép szólt: a rókának van barlangja s az ég madarának fészke, de az ember fiának nincs helye, hová fejét lehajthassa. — S az egész gyülekezet irigy csodálattal nézend rám, mint a keresztyénséghez illő szegénység leghűbb reprezentánsára».

Ithakából, miután pénze nagyobb részét megkapta s elbúcsúzott kedvenc helyeitől, a zuhatagoktól s halmoktól, — *Syracuse*-be ment, hol a Temperance-house-ban lakott, László szomszédságában, mint «gentleman, azaz lebzselő egyén». Dolga nem volt, jobban mondva foglalkozása nem akadt, de felüdült az ithakai nagy hallgatás és lelki nyomor után. Körülbelül három hétig

maradt itt, aztán elment Lászlóval a binghamhotei új vasút megnyitási ünnepélyére s végül «megtöretvén az Úr sajtoló vesszeje alatt», — fölszedte sátorfáját s *Bostonba* indult szerencsét próbálni.

* * *

1854 őszen már ott «sürr-forr» *Boston* girbe-görbe utcáin. Kinizsy pedig rövid tartózkodásra *Londonba* ment s onnan érdekes levélben jellemzi a londoni magyar emigrációt. «Annyira romlott — írja —, hogy fogalmad sem lehet róla. Semmi dolguk s egymásra pletykáznak, kígyót-békát kiabálnak, egymást pofozzák. Párt többé nincs, hanem kölcsönösen egymást jó és becsületes honfinak vagy honárulónak, kémnek, gaznak nevezik. Egyik a koronát árulta el. Másik miatt embereket akasztottak, harmadik pénzt szedett Amerikában a hon számára s azt maga költötte el, stb.» *Londonban* ugyanaz történhetett az első időben, mint *Viddinben* és *Sumlán*, hogy a lebzselő egyének tűntek föl leginkább és legkellemetlenebbül, míg az érzékenyebb és becsületesebb magyarok szerényen meghúzták magukat. Így Kinizsy is a valónál rosszabb képet kapott róluk.

1855 nyarán Ács Mitchellékhez ment az öreg Mészáros Lázár látogatására, ki Szerényi halála óta *Flushingben* lakott. Itt Ács kedélye az öreg tábornok társaságában hosszú időre felüdült. Reggel, ebéd után s este elszivarozgattak a tornácon, miközben az együtt töltött ázsiai napokról beszélgettek. Mészáros kertészkedett s fáradhatatlan szorgalommal pusztította a curculiókat s egyéb bogarakat. Dohánya már elpusztult minden őrzés és ápolás dacára, most pedig a török, oláh és a Szontágh Gusztávtól kapott magról kelt magyar dinnyék forogtak veszélyben. «Csak nézze — panaszkodott méreggel az öreg —, ott a yankee-kertész dinnyeföldje s amerikai magról kelt dinnyéi! Az isten-adta nem is igen tud a dinnyetermeléshez s veteményével alig gondol s nézze meg, van-e dinnyéjén curculio és bug? Alig van egy-kettő! s az enyim rendben tartva, tisztán, de hiába! Most megöltem egy rakás bogarat, de meglássa, egy pár óra múlva száz jó helyére». S hozzátette, félbosszúsággal: «Itt politikával van szaturálva még a curculio is. Know-nothing valamennyi . . . hogy a kosz lepje meg! . . . Nem bántja a bennszülött dinnyefajt, csak a szegény külföldit; hm! hogy a kosz lepje meg! . . .»

November 13-án *Cambridgebe* is ellátogatott Ács, melyet röviden így jellemez: «Itt jártam a vörösfalú collegium, szemüveges diákokkák, tudós professzorok, por, sár és laposság városában. Gubás civiseket, kálomista és pápista varjakat és makrapipát óhajtának bele s az amerikai nagyfalu *Debrecenhez* hasonlítana». Ez alkalommal felkereste a híres görög régészt, Feltont s Mrs. Lowell írónőt is, ki nagy magyarpártoló volt férjével együtt. Mr. Stearnes unitárius pap ajánlólevelével megismerkedett több kitünő lelkésszel, többek között Mr. Ellis Gray Loringgal, kinek leányát, Annát, tanította is (1856). De mivel privátórákból nem tudott megélni, felolvasásokat kezdett tartani a római irodalomból és művelődéstörténetből. S ezt három éven át folytatta. Tartott rövidebb lélekzetű felolvasásokat is. A magyarhoni unitáriusokról is akart értekezni, de R. W. Emerson lelkész, a kitünő filozófus és költő, lebeszélte, attól tartva, hogy nem lesz elég közönsége.

E szellemes szónok igen érdekelte Ácsot, minek eleven nyomát találjuk naplójában

«Emerson felolvasásokat tart — írja — azon kápolnában, melyben pap korában, mielőtt társainak bigottizmusa miatt lemondott, szokott szóno-

kolni . . . A hallgatók buzgóbbai már jó egy órával előbb beülnek s a legjobb helyeket elfoglalják, nemcsak magoknak, de letartják később jövő ismerőseiknek is. Nevethetném, midőn helyért nézek szét s látom, hogy egy hat egyénre számított padban csupán két vénkisasszony ül, ki azonban crinolinejével úgy szétterpeszkedik, hogy nincs lelkem megszólítani őket . . . látván e fortély mire való. Emiatt még ritkán kaptam csak némileg tűrhető helyet is és következőleg néha a felolvasásnak felét sem értem. Emersont különben is nehéz érteni, még született angolnak is. Ő igen eredeti gondolkodó, kinek gyönyörű eszméi, igen szép ötletei vannak s azokat költői, többnyire epigrammai alakba önti. Azonban ezen eszmék igen lazul függenek össze s gyakran egyik a másikkal homlokegyenest ellenkezik. Bármí tárgyat tűzzön is ki Emerson, ő arról sohasem beszél rendszeresen ; csupán szökdel a thema mellett jobbra-balra. Egyik barátjától tudom, hogy ő olvasás közben a neki megtetsző maximákat, paradoxonokat stb. kiszemeli s azokat koronkint fölmerülő saját ötleteivel együtt fiókokba hányja. Mikor a fiókok telnek, az azokban levő szeletkéket összeférceli s kész a lecture. Ez igen hihető. Valamennyi fölolvasásakor egy híres kúnsági orvos jut eszembe, kiről mesélték, hogy szobájában egy cénára pár száz praescriptio volt fölfűzve s ha beteg jött, ő a praescriptiókból egyet találmra leszakasztott s azt átadta a patientsnek . . . Emerson eszméi, melyek gyönyörűek egyenkint, ily cérnaszára fűzvék, melyet ő néha *Mezei életnek*, néha *Munkák s napoknak* vagy egyéb néven nevez. A cénáról ő össze-vissza tépi a fölfűzött gondolatokat s szórja hallgatói közé. Amellett, hogy ily szökdelő modorban beszél, azért is nehéz őt érteni, mert stylje Carlyle-os s olvasása is tördelt, szándékosan akadozó. Periódusainak legnagyobb része epigrammiasra van hegyezve s különösen a legeslegutolsó szóra — melyet épen legkevésbbé várna a hallgató — van vetve az egész mondat elméssége. Ezen utolsó szót ilyenkor Emerson sajátos akadozás után löki ki s erre néha lehetetlen nem kacagni, ha t. i. értette az ember, de az a bibe, hogy — kivált idegen — nem veheti ki tisztán a fogak közt előlegesen porrá őrlött s hosszú dadogás után hirtelenséggel kibökött szót.

Emerson épen nem szép ember. Hosszú ugyan, de vékony is és előrgörbülő, arcának egyik fele nagyobb a másiknál. A régi írók szerint a vígjátéki és bohózáti álarc Athenaeben torzítva volt ugyan, de mindig jellemzően s p. o. az emersonos aránytalan arc, melyen egyik szemöld magasra volt emelve, másik lekonyítva, fürkésző, kandi, kotnyeleskedő egyént ábrázolt. Emersonnak szemei a szüntelen éles fürkészés következtében efféle állapotra jutottak. Azonban, ha nem szép is, arca mégis vonzó és szemeiből éles ész villog. Hangja pedig gyönyörű.

Hallgatósága Boston legműveltebb egyéneiből áll s erősen hiszem, nincs értelmesebb közönsége egyetlen felolvasónak is a föld hátán. Utóbbi alkalommal ott volt Th. Parker, Amerika legtehetségesebb papja s vele egy rendkívül tudós öreg kisasszony, Miss Stevenson, kivel beszélgetni mindig félek, oly szörnyen tudós. Mellettem ült a világhírű dr. Jackson, az aether orvosi felhasználának feltalálója s vele kellemes kis kövér neje és művelt leányai, Emerson nagyon is nem szép, de tudós nejével s leányával, a zöldségen élő Helénnel. Túl rajtuk néhány író, szónok, művész s a massachusettsi kormányzó Banks.»

Említi Emerson egyéb aforisztikus előadásait is, megjegyezve, hogy gondolatmenetét kivonatban adni nagyon nehéz. Majd nagy érdeklődéssel közli azokat az angol kritikákat, melyek a *The Conduct of life* megjelenése alkalmával (1860) irgalom nélkül bántak el Emersonnal. «Mr. Emerson is a small

yankee-Montaigne, but a Montaigne without spontaneousness, without genius, without profound sagacity . . . He makes books out of books . . .» És mint az amerikaiakban általában «boundless arrogance», féktelen arrogancia van benne. «Profétát játszik» — fűzi hozzá Ács magyarázatul. De midőn egyik folyóirat megjegyzi, hogy még sohasem hallottunk szerény amerikairól: — «Hát W. Irving? . . . H. W. Longfellow? . . .» — kérdi Ács. Sőt Emerson is megvédi, mert abban, amit az amerikaiak róla mondanak, sok igaz van ugyan, de kérdés, így beszélnének-e, ha megelőző művében (*English traits* 1856) «John Bullnak itt-ott keményen nem tapintott volna bibéjére». — «Egyébként nem árt, hogy odaát fésülik, mert new-englandi imádói, kik most azt képzelik, Emersonhoz Plato beállhatna inasnak, túlságosan füstölik orra alá a temjént.»

1856 október 26-án a nagy *elnökválasztásnak* s az azt előkészítő hetek általános forrongásának igen eleven képét rajzolja Ács: «Kolompos demagógok sietnek vasúton városról-városra, státusból-státusba, végső s csattanós hatású beszédekert tartani a tömegeknek. Naponkint új, meg új, több ölnyi hosszú, szörnyen csíkos csillagos zászlók tűnnek föl utcasarkokon, hirdapok kiadóhelyein, gyüldék ablakain, köz- s magánépületeken. Estvénkint ezrek gyalogolnak föl s alá az utcákon harsogó zenével, melyben a világ legöregebb dobjai puffognak; zászlók, bolondos képekkel s föliratokkal ékes, rúdra tűzött transparentekkel, hip-hurrákkal. Mindegyik párt tart fáklyásmeneteket s aztán gyalog jönnek a különböző osztályok botokra szegzett lámpácskával, cifra díszszekerekkel. A város részenkint kivilágítva s a röppentyűk száma véghetetlen. A restauratioi irodalom Amerikában leggazdagabb s a «kivirult a tulipán» féle verseknek milliói jelennek meg. A lapok telvék piszkoló s dicsekvő cikkekkel s egyik párt a másiknak jelöltjét pápistának, agglegénynek, nőszóktetőnek, gyávának, zsviánynak, tolvajnak kiabálja, a magáéra pedig Epaminondas, Uticai Cato, Washington minden erényét aggatja. Keppler és Tycho nem számoltak annyit, mint egyes szerkesztő ilyenkor s mindegyik kimutatja csalhatlan számokkal, mikép az ő jelöltje bizonyos többségre számíthat. Egyébkor is szükséges lenne egy politikai szótár, mely a pártneveket s gúnyneveket magyarázza, de ilyenkor új pótszótár kellene, mert választás előtt ezer új gúnyzó születik, melyet a világ nem érthet. Ilyenkor a nem-, életkor- s foglalkozási különbözősnek vége s mindenki csupán politikus. Politikáról álmodnak, politikáról ébrednek, politikát eszünk s iszunk és üng, kabát, csizma, női virágos kalap, abroncsos szoknya és kackiás cipellő mind politikai illattal párolog. A pap politikai predikatiót mond, a kar politikai zsolttárt énekel, a hallgatóság politikai imát mond, a színész politikai célszavakat nyom a szerelmes Romeo s Júlia szájába, maga az omnibusz politikai zászlócskát visel füle mellett. Még a mindenható dollárnak is politikai pengése van ilyenkor s a «yankee doodle» nótájára cseng.

Én pedig emlékezem a régi restaurationalis napokra, a gomblyukon hordott piros rózsákra, a harsogó éljenekre, a cifrázott cigányzenére s egykori nemes társaim honfiúi kebelből vagy néha — fájdalom — hordóból merített lelkesülésére s szívem fáj! Harsoghat a zene ablakom alatt s a siketítő hurráhzás! Világozhat ezer fáklya s röppentyű és döröghet az ágyú! Fülemben a rég hallott éljenek emléke züg s szemem homályosan látja a fáklyafényt a beletoluló könnycsepp miatt!»

Közben letelt az «obligát öt év» s most már elnyerhette volna az amerikai honpolgárságot is. «Mi nagyszerű volt ez eszme előttem egykor — írja — midőn még nem tudtam, mily alávaló jelleme van a déli státusbeli rabszolga-

tartó polgárnak! Míg nem tudtam, mily gyáva törvények alá görbíti nyakát az északi szabad polgár, kötelezvéen magát, hogy a szolgaságból megszököttet üldözi és kiadja, ő, a szabadsággal örökösen büszkélkedő! Most polgárrá lehetek, ha akarom; de szégyellek azzá lenni s magamat «fugitive slaw-law» kötelezése alá adni. Húszom, halasztom a dolgot, míg lehet s azt tartom, polgárrá csak akkor leszek, ha biztos kilátásom lehetend, mikép szavazatom által én is segíthetem a szenvedő rabszolgák felszabadítása ügyét.» Egyelőre azonban úgy érezte magát Amerikában, «mint magányos kalaráb, mely esetleg nő tulipánágyban.»

A lefolyt öt év alatt elég alkalma volt megismerkedni e nemzet jó és rossz oldalaival. «A jó bizonyára túlnyomó benne s mégis gazdagság, hivatal, hír a főcél náluk s ennek áldoznak hazafiságot és minden szebb elvet.» E «babkaró-testű» missekben s «dollárszemű» kupecekben, vallásos farizeuskodókban «nincs ifjúi nemes entuziazmus, csak haszonvágy és vastag önzés». «Nincs köztük gyermek, csak rövid ember s rövid hölgy.»

Egyébiránt az, ki nem gyermekkorában választ új hazát, elégülve soha sincs és sötét színben lát sokat, miben tán nem ütköznék, ha csak utazó lenne. «Későn találtam jönni, de ha századot töltenék is e nép közt, folyvást idegen maradnék s olykor Jézusként szeretnék korbácsot ragadni. . .»

Legkeservesebben érezte száműzött, árva voltát az *ünnepek*.

«Pünkösdkor a nap morzsányira sem különbözik egyéb vasárnaptól s legkisebb ünnep-kinézése sincs. Virág sincs senki kalapján, kezében senki sem hord piros rózsát, sem mellén. A nép nem ünnepiesebb, nem vígabb, mint egyébkor. A pünkösdi rózsza itt nem hajlik az útra, mint a magyar népdalban, híre sincs még a jámbornak! S ha nincs pünkösdi rózsza, miről tudja a szegény legény, hogy piros pünkösdi vasárnapja van? Ünneppen kétszeresen fáj a szívem honomért! . . .»

«S karácsony ünnepe? Egyike a legszebbeknek, otthon, a forrón szeretett honban.» Míg az amerikaiaknál csak tél-ünnep, inkább családi, mint valóságos összejövetel, melytől a puritán — vak gyűlöletében — mint pápistás ünneptől valósággal borzad. Igaz, hogy Irving, Dickens és más népszerű írók fölszólalása óta a karácsony ünneplése mellett a műveltebbek kezdték mindinkább megülni e napot Amerikában is. A törvényszékek nem tartottak üléseket, az iskolák zárva maradtak, a boltok egy része szintén s némely templomban istentiszteletet is tartottak. Ismerősök s barátok egymásnak ajándékokat küldtek s «azon iparkodtak, hogy a karácsony némileg európai szintet kapjon». De mi volt ez szegény magyarnak? Valamely ünnepen Ács találkozott egy Villám nevű honvéddel, ki hajdan a pápai református kollégiumban inaszkodott s igen eredeti fiú volt. Ez búsan csóválta fejét: «Uram, az ünnep sem olyan itt, mint nálunk és alig lehet megkülönböztetni a köznaptól. Nálunk húsvétban, pünkösdkor, karácsonyban úgy tetszik, mintha minden ember új testet és új lelket fasszolna az Úristentől; itt pedig a yankee még ilyenkor is csak a régi rongyosban jár, mely könyökén lyukas és térdén foltos». «Villám az Úristent montúrkomisszáriusnak nézi! Mily jól esnék, ha a mindenható montúrkomisszáriustól új testet és lelket fasszolhatnék e napon, mert a mostani, fájdalom, kopni kezd.»

(Vége következik.) Rédeyné Hoffmann Mária.